

Om Frireisernes Afskaffelse i Danmark *).

(Ved Procurator Vilh. Marcmann i København.)

Det kongelige Landhuusholdningselskab har til Besvarelse udsat følgende Priisopgørelse:

„Om det, saavel i Almindelighed, som med
„Hensyn til Danmarks nærværende Tilstand,
„maatte være tilraadeligt, at Friægter affkaf-
„fedes, og at derimod Befordrings-Dmkostning-
„gerne, i de Tilfælde, hvor nu Befordring in-
„natura leveres, bleve godtgjorte, deels, saa-
„vidt muligt, ved aarligen reglementerede Sum-
„mer til de Vedkommende, deels ved speciel
„Betaling for hver Gang, hvorhos det, for-
„saavidt et bekræftende Svar herpaa gives,
„bliver at undersøge, i hvilke Tilfælde Godt-
„gjørelsen bør lignedes paa enkelte Communer,
„og i hvilke den hellere maatte udredes af hele
„Statsklassen, imod at denne igjen holdtes ska-
„desløs ved en almindelig Repartition?“

*) For nærværende under Devise: „Naufragium commune omnibus solatium“ til Landhuusholdningselskabet indsendte Afhandling over en senere indbragen Priisopgave, blev Forfatteren i Marts 1822 tilkjendt en Belønning af 100 Rbd. Sedler.

Dette er Anledningen til nærværende Forsøg til en Undersøgelse over det opgivne Emne, og til en Besvarelse af det i Opgaven indeholdte Spørgsmaal.

Friægter, eller, som de ogsaa kaldes, Kongeægter, ere Bognreiser, som Undersaatterne, i Særdeleshed Landboerne, og af disse meest Bønderne, efter den hidtil stedfundne Indretning i Danmark, have været paalagte at udrede, deels som Befordring for de i visse offentlige Anliggender reisende Personer, deels til Transport af publike Ting, der flyttedes fra et til andet Sted i Riget. At Indretningen er meget gammel i vort Fædreland, derom vidne adskillige i de ældre Love og andre historiske Documenter forekommende Udtrykke. Saaledes hedder det i Frederik den 2dens Haandfæstning, §. 6, i hvilken denne Konge maatte fraskrive sig Ret til selv, eller ved sine Embedsmænd, at byde over Adelsens Gods og Tjenere m. v.: „uden allene at de age Vort og Vor Syrstindes Sadebord, hvor Vi personligen drage igjennem Landet, som Sædvane haver været af gammel Tid.“

Friægterne have uden Tvivl en dobbelt Oprindelse. De udfordredes i ældre Tider til Befordring, eller som det da kaldtes, Skyds for Kongen og Dronningen, samt de øvrige kongelige Personer, paa deres Reiser i Landet, hvilke paa den Tid, da Kongerne ikke havde faste Re-

sidentsstæder, hyppigere, end nu, foresaldt; de brugtes til at fremføre det fyrstelige Fædebord; de afbenyttedes af de kongelige Embedsmænd, som reiste i offentlige Vreuder, og endeligen paalagdes de, naar Reiser og Kjørfler i andre publike Tilfælde behøvedes. Diemedet af Kjørflerne var altsaa enten Befordring for reisende Personer, eller Transporter af Ting, eller et og andet Arbeides Udførelse til Almeenvæsenets Tarv. Denne dobbelte Aarsag til de offentlige Kjørfler har vedligeholdt sig indtil nærværende Tider, og det er i disse samme Tilfælde, at Friægterne endnu udfordres og udredes. Naar Afgifter og Byrder af Jorbeiendomme i Oldtiden ydedes Staten under Navne af Stud, Innæ og Leding, saa forstodes ved Innæ, efter de Lovlærdes Mening, just de omhandlede Kjørfler og Arbeider til det Offentlige; ved Stud derimod Krigsskat, og ved Leding den personlige Krigstjeneste. — De 2 sidstnævnte Paalæg vare altsaa at betragte som overordentlige, hvorimod det første ansaaes som en ordinair Byrde, der endog i Fredstid kunde finde Sted. Den Deel af Undersaatterne, som vare paalagte det ene Slags Byrder, bleve rimeligviis befriede enten ganske eller tildeels for det andet, saa at hver Stand udredede de Fornødenheder til Staten, som dens Eowner og Stilling meest frembøde. Dette var Tilfældet med Herremandsstanden, som ved Krigs-

tjenesten til Hest erhverve sig Frihed for at erlægge Skatter og at deeltage i andre Byrder. Det er altsaa høist sandsynligt, at det blev et Paalæg, eget for Bondestanden, at forrette Arbeide og Kjørsler, hvilke Præstationer denne Stand meest passende og lettest kunde udrede, og at de nuværende Friægter ere en Levning fra hine uciviliserede Tider, da Beskattelsessystemet var simpelt, som de offentlige Byrder ringe. Ikke saaledes forholder det sig nu. Flere Næringsveie ere blevne Gjenstande for Skatters Paalæg i Penge- eller naturale Ydelser, og af disse er Skatten af Bondejord i Danmark den betydeligste, som den er den stadigste og sikreste Indtægtsskilde for Finantserne. Det er Bondejord, som Forpligtelsen til at afgive Friægter, i det mindste indirecte, paaligger, men det er ikke afgjort, at denne Gjenstand for Beskattelse desaar sag er i en forholdsmæssig Grad befriet for andre Paalæg, hvorimod man endog finder Bondejorden af alle Jorder høiest ansat til de paabudne staaende Skatters Svarelse. Byrden af Friægtspræstationen bæres saaledes, paa en ringe Deeltagelse af Kjøbstæderne nær, hvilket nærmere skal vises, ene af Bondejords Eiere eller Brugere, uden at nogen anden Deel af Undersaatterne tage Deel deri. Det er ikke her Stedet at undersøge, om de offentlige Byrder i Almindelighed ere forbeelte i et rigtigt kamerali-

stift Forhold. Forfatteren af disse Linier føler sig ingenlunde competent, eller istand til at bedømme en saa vigtig Opgave, der hører til den lærde Statsmands Fag, og indskrænker sig kun til, efter Opfordring, at yttre sin Formening betræffende Friægtsvæsenet.

De offentlige Kjørsler, Frireiserne, ere Statsfornødenheder. Deres Paabydelse in natura, eller ved Godtgjørelse til Statskassen, forberfra forskubte Udgivter i saa Henseende, hører følgerigen under Skattepaalæggene. Byrden af samme skulde altsaa, saavidt muligt, fordeles lige paa alle Statens Borgere, men ikke kunne Skatterne altid lignedes efter Borgernes Tal. Reelle Gjenstande maae oftest lægges til Grund for Udbredelsen. Saaledes blev det Lovgiverens Willie, at Friægterne skulde præsteres af den Klasse af Undersaatterne, som eiede eller brugte Jorder; som desaaarsag vare i Besiddelse af Heste og Vogne; og saaledes istand til at udrede de in natura paabudne Friægter. Men det er derhos indlysende, at kun da, naar enhver af denne Borgerklasse, lige i Wilkaar, tager en nogenlunde lige Deel i den fælles Byrde, Lovgiverens Willie tilfulde opnaaes. Det bliver nu at undersøge, om og hvorvidt en saadan Lighed har fundet, eller kunnet finde Sted ved Friægternes Paabydelse og Udbredelse in natura.

Det er en paa Erfaring grundet Sandhed, at de fleste Friægter udkræves i eller i Nærheden af Hovedstaden, Kjøbstæderne og Landeveiene i de forskjellige Dele af Riget, og at de Bønder, der boe disse Steder nærmest, langt oftere maae medtages ved Kjørslernes Præstationer, end de, der boe længere borte fra disse Steder, eller i isoleret beliggende Dele af Landet. Her til høre i Særdeleshed Danmarks mange smaae Her, der ere lige saa frugtbare og veldyrkede, som de større, og hvis Producter oftest finde en lettere og fordeelagtigere Uffætning. Disse mindre Hers Beboere kjende deels slet intet, deels saare lidet, til Friægtsvæsenet, en Byrde, der dog, efter sin Natur, synes at maatte bæres ligesaa fællesskabelig, som de øvrige paabudne staaende Skatter af Hartkornet. Statsraad Mandix lærer, at Misforholdet, allerede for 30 til 40 Aar siden, var saa stort, efter officielle Indberetninger til Rentekammeret, at Beboerne paa Kjøbenhavns Amt fandtes at have gjort en Frireise af omtrent $1\frac{1}{2}$ Tønde Hartkorn, imod at Bønderne i Nyborg og Tranekjær Amter (nu Svendborg Amt) ikkun af circa 100 Tønder Hrtk. aarlig havde forrettet een Friægt (Landvæsenretten, I D. Pag. 420). Seer man nu hen til, at denne Sammenligning var skeet amtsviis, og at de Sogne i Amtet, der ligge Landeveien nærmest, stedse ere blevne mere medtagne end de i

samme Amt længere borte liggende Sogne, saa kan det med Føie antages, at af en Gaard paa førstnævnte Amt i de til Friægters Præstation meest frepventerede Sogne, ere forrettede 80 Reiser, naar af en Gaard paa sidstnævnte Amt er afgivet en eneste. Tager man endvidere i Betænkning, at Friægterne, siden hiin Sammenligning skeete, snarere ere forøgede, end formindskede, saa er det temmelig klart, at den ved dette Misforhold opstaaede byrdefulde Ulighed er nu større, end forhen. Ei heller maa det oversees, at ommeldte Sammenligning er foretaget mellem 2 Amter i Hovedprovincerne, Sjælland og Fyen, hvorigjennem, det ene Sted saa godt som det andet, den almindeligste Landevei gaaer, og at, naar istedet for Fyen, Verne Møen, Falster, Lolland, Langeland eller Laasinge vare tagne til Exemplet, en endnu større Forskjel i Frireisernes Frequence, det ene Sted mod det andet, havde viist sig.

Meget begribeligt er det, at det ei vilde lade sig gjøre, at medtage samtlige i et Amt boende Bønder til at forrette alle deri foresaldende Frikjørsler, efter nøiagtig og lige Omgang, og det ikke uden alt for stor Byrde for de Befordringspligtige selv, der maatte boe længst fra Befordringslinien; thi ikke sjelden vilde det indtræffe, at denne faldt i den ene Grændse af Amtet, naar Touren stod for en Gaard i den mod-

satte Kant af samme, og at Bonden saaledes kom til at kjøre fra sit Hjem 5 til 6 Mile, og i de vidtløftige Ringkjøbing-, Ribe-, Aalborg-, Viborg- og Hjørring-Amter i Jylland, endnu meget længere, inden han naaede det fastsatte Mødested. Bondens Heste vilde saaledes, endnu førend han kom paa den bestemte Befordringslinie, være udmattede, og han behøvede i det mindste et Par Dage, for at kunne præstere det Offentlige en Vegt paa sædvanlig Længde, af 2, 3 eller høist 4 Mile. I flige Tilfælde maatte Tilsigelsen fra Amtstuen unægteligen ogsaa blive høist besværlig; Møderne til Tid og Sted meget usikre; den Hæst, der saa ofte udfordres i Fri-befordringsvæsenet, vilde ingenlunde kunne opnaaes, og det Offentliges Diemed vilde ganske eller tildeels forfeiles. Det indsees lettelig, at den Reisende ikke her kunde henvende sig directe til Sognefogden, da kun Amtstuen kunde vide, hvor Touren stod i Amtet. Praxis har derfor havt en aldeles retfærdiggjørende Grund til, ei at bringe Forordningen af 28 Januar 1682, § 16, i streng Udøvelse, naar den byder, at de, som have kjørt den sidste Reise, skulle anden Gang være forskaaede, indtil Reiserne ere gaaede Amtet omkring. Saa megen Banstærlighed i en lige Fordeling af Frireiserne paa Amtets Beboere gaaer derimod over til en reen Umulighed, med Hensyn til hele Rigets Indbyggere.

Det er saaledes af foranførte Grunde indlysende, at kun de Bønder, der boe Befordringslinien 1 til 2 Mile nær, med Rimelighed kunne beordres at forrette Friægterne in natura, hvilken Fremgangsmaade ogsaa stedse er bleven fulgt af Amtstuerne; men statuerer man det meest almindelige Tilfælde, at Befordringslinien falder paa Landeveiene, indsees det tilfulde, hvormeget de enkelte i Nærheden af disse liggende Sogne maae ansees overvældede med mange Pligtkjørseler, da det netop ere disse samme Beboere paa Landet, der ere pligtige at forrette Kjørseler ved Landeveienes Istandsættelse og Vedligeholdelse, hvilket Arbejde i det henrundne sidste halvve Seculum, som bekjendt, i Danmark har været af megen Betydenhed for de dertil beleiligt boende Bønder.

Friægterne kunne formeentligen, efter deres forskjellige Diemed, inddeles i følgende Hovedclasser:

A. Kongereiser eller Landsægter, som absolut angaae og interessere hele Riget. Dertil regnes:

I. Egentlige eller ordentlige Kongeægter, naar Befordring skeer med Kongen, de øvrige Kongelige Personer, Herkaber, Embedsmænd og Betjente, som besinde sig i Hans Majestæts Suite, tilligemed deres Bagage paa deres Reiser igjennem Landet.

2. Overordentlige Kongereiser, naar Befordring skeer med Personer eller Gods i Kongelig Tjeneste, enten i Følge almindelige Anordninger, eller efter Pässe, udstædte af vedkommende Collegier eller andre Auctoriteter, paa fri Befordring, det være sig i civile eller militaire Anliggender, saasom: ved Troppemarscher, Dvægshye, Matrikulerings- Arbeide, Billedts Transport til Hofholdningen, o. s. v.
- B. Amtstreiser, eller saadanne Tægter, som vel ere offentlige, men efter Anordningerne et vist Amt især vedkommende, og desaaarsag af Amtsdistrictet allene pleier at udredes. Til disse regnes:
1. Tægter, som foretages til Befordring for Amtmanden i Embedsforretninger.
  2. Reiser med Delinqventer samt de befalede Actorer og Defensorer i Justits-, samt i visse Tilfælde ogsaa med Sagførere i benificerede Sager i Amtet. Fra disse Amtstreiser skjønner jeg ei rettere, end at følgende bør adskilles:
- C. Sognereiser, hvilke det, efter Anordningerne, ikkun paaligger et vist Sogn at udrede.
- Saadanne ere:
1. Reiser med Sognesogderne, som Pægs-mænd til de aarlige Landmilice-Sessioner.
  2. Reiser til fattige Syge med Districtslægen.

5. Befordring med de ansatte examinerede Gjordemødre, naar disse kaldes til at betjene fattige Fruentimmer eller Huusmænds og Indersters Hustruer, der ei selv eie Heste og Vogn.

D. Kjøbstædernes Commune-Reiser i offentlige Anliggender, der ene vedkomme en Kjøbstad efter de gjeldende Anordninger.

Foruden ovennævnte Slags Reiser, og de under hver Klasse nævnte Underarter, der kun ere at ansee som Exempler, gives der mange Arter af Frireiser, hvorom specielle Bestemmelser gjælde, hvilke deels kunne henføres under en af forberørte Classer, deels udkræve særskilte Classificationer, forsaavidt samme kunne ansees nærmest at vedkomme enkelte Communer og Districter, uden bestemt Hensyn til ommeldte Amts-Sogne- eller Kjøbstæd=Inddeling. Saadanne ere de Embedsreiser, som foretages af Stiftamtmandene og Biskopperne for Skrifterne; af Indrouleringscheferne, Sø- og Land-Krigscommissairerne, samt de Deputerede ved Landmilice-Sessionerne for de Provindsler eller Arrondisements, hvori de, som saadanne, fungere; af Landphysici og Districtschirurgi for de, disse anviste Embedsterritorier, med flere flige Reiser til den Kongelige Tjenestes Fremme. Friægterne blive desuden afbenyttede, ei allene af de vedkommende Embedsmænd selv, men og ofte af deres Bes

tjente og for det Gode, f. Ex. Protocoller, Papi-
rer, Instrumenter eller andre Requisite, som de
paa offentlige Reiser medføre. Frireiser fore-
falde endeligen i mangfoldige flere, som publique
anseete, Anledninger, saasom: ved Transport,
endog i Fredstid, af Kanoner og Ammunition,
samt af Proviant, Korn, de Militaires Bagage,
Materialier til offentlige Bygninger og andre
Arbejder, m. v., saa at man med Føie kan sige,
at Friægterne strække sig saavidt, som Kjørster
i offentlige Anliggender ere fornødne, og at de
Tilfælde, under hvilke de kunne finde Sted, in-
genlunde lade sig betegne inten afmaalte og be-
stemte Grændser.

I fordums Tid, da Frireiser udfordredes
meest, naar Kongerne, deres Hofbetjente og Em-
bedsmænd reiste igjennem Landet, samt til det
fyrstelige Tadbords Transport, og maaskee i
nogle faa andre overordentlige Tilfælde, var
Udredelsen deraf neppe saa sølelig en Byrde,
hvorimod disse Frireiser i den fremskredne Tid,
eftersom en stor Deel af Regjeringens Foran-
staltninger til Landets militaire Forsvarsvæsens
Forbedring, Agerdyrkningens Dykomst, Handels
og Fabrikkers Drift, Justits- og Politievæsenets
Pleie, og overhovedet til Danmarks, i saa man-
ge Henseender forbedrede, indvortes Forfatning,
have gjort en Mængde offentlige Kjørster for-
nødne, ere blevne en særdeles sølelig og trykken-

de Natural-Tribut for de enkelte Sogne og de Individuer, hvis Lod det, formedelst deres Bospæles beleilige Beliggenhed, blev, at tage den største Deel i Friægtspræstationen. Det har og, formedelst denne ulige Fordeling af Byrden, som Friægternes Udbredelse paa den hidtil brugte Maade uundgaaeligen maatte medføre, allerede for længe siden vakt Regjeringens Opmærksomhed, at den herhid hørende Lovgivning kunde trænge til en Forandring, saaledes, at der blev truffen en Foranstaltning, hvorefter alle offentlige Kjørsler skulde betales med Penge, og Beskøftningen derefter lignedes over hele Riget.

At Regjeringen, som meldt, med faderligt Die, har indseet denne Indretnings Mangler, og søgt at hæve den deraf fremstaaende Ulempe for endeel af Undersaatterne, medens en anden Deel nød en ubillig Befrielse for at deeltage i Byrden, vise ei allene de ældre Anordninger, in specie den Kongelige Resolution af 22 Juni 1785, meddeelt Amtmændene i Rentekammer-Circulaire af 6te August s. A., men ogsaa de under 22de Septbr. 1808 og 30te April 1809 udfomne, men ved Placat af 29de December 1815 igjen ophævede, Anordninger, ved hvilke, under daværende Krig, formedelst de offentlige Kjørslers Mængde, Bedkommende bleve tilstaaede Godtgjørelse i Penge for de udfordrende militaire Kjørsler, ligesom og adskillige almindelige Bes-

stemmelse bleve givne til Rettelse for de hidtil Kjørepligtige.

I Christian 5tes Lov søger man forgjæves nogen Bestemmelse om Fribefordringsvæsenet. Kun i 3-11-58 sidste membrum nævnes leilighedsviis "Kongens Reise," dog allene med Hensyn til Kjøbstæderne. Udredelsen af denne offentlige Byrde stæer i Almindelighed for Landet saaledes, at Bonden møder med Heste, Vogn eller blot Forspandsheste, ligesom han vorder tilfagt, paa et, i den specielle Ordre fra Amtstuen, bestemt Sted, og derfra paa en ligeledes opgivet Veilængde, beforder Personer med Reisetoi eller transporterer blot Gods. Intet Reglement haves om Tilfagelsens lovlige Varselstid, Vognens Indretning, maximum af Veilængden, Læsets Vægt, eller andet mere. Meget beroer her paa og afgjøres efter Sædvane, eller efter den Reisendes eget Lykke. Derimod er i visse Henscender Forordningen af 5te April 1690 et Hovedlobbud om Fribefordringsvæsenet i Danmark. Den inscriberes: "Om Passer paa fri Fordringskab," og er, efter dens Præmisses, en almindelig Anordning, udgiven for at forebygge de Misbrug, der fandt Sted ved Frireisens Ubenyttelse. Denne Forordning befaler, at ingen frie Befordringer maae afgives, uden efter Pässe, som ere udstædte enten af Kongen selv eller de dertil udnævnte Authoriteter. Ligeledes byder

den, at Kjørslerne skulle lignede efter et for hvert Sogn optaget Gaardtal, hver Gaard beregnet til 8 Tønder Hartkorn. Men denne Ligning, i Forhold til Hartkornet, er neppe nogetsteds nøie bleven iagttaget, og kunde vel heller ikke være bleven det, hvorimod man har fulgt den Regel, at en Gaard er bleven paalagt at præstere en Ugt lige imod en anden, om end denne havde et noget høiere eller ringere Hartkorn. Reiserne Ligning paa Sognene indbyrdes, i Forhold til deres Hartkorn, har endnu mindre kunnet finde Sted, da Sognenes, de enkelte Byers eller Gaardenes Beliggenhed og beleilige Situation til Afgivelse af de, i hvert Tilfælde udfordrede, Kjørsler, fornemmeligen her, saaledes som foran er anmærket, maatte tages i Betragtning. Heraf indses det allerede, at Friægtspræstationen har været saare ulige fordeelt mellem Landboerne eller Bønderne indbyrdes.

Vel skulde Kjøbstæderne, ifølge Forordningen af 28de Januar 1682, §. 9, jevnført med Reskripterne af 21de Januar 1688 og 11te April 1795, allene præstere Reiser med Kongens Fædebord og Wildt og, efter flere Anordninger, deeltage med Landdistricterne i Frireisens Udredelse i Almindelighed, ligesom og selv, uden Byrde for Landet, bestride de for Kjøbstæderne foresaldende saakaldte Commune-Reiser; men den nævnte Forordning af 5te April 1690 henfører

dog udtryffeligen Reiser med Bildt til Hofholdningen under det Slags Kjørsler, som det paa ligger Bønderne at udrede; og disse have ogsaa i Praxis paa de fleste Steder været Bønderne paalagte. Det er her mærkeligt, at sidstnævnte Forordning er i sine Udtrykke affattet allene med Hensyn til Landdistricterne, hvoraf med Grund synes at kunne uddrages den Slutning, at Frireiserne i Almindelighed ere Landboerne paalagte. Det er og notorisk, at disse almindelige Frireiser stedse have faldet Bønderne til Last, naar maaskee ganske enkelte Tilfælde undtages. Her bør i Særdeleshed anmærkes Rentekammer-Skrivelse af 10de October 1801, som viser, at Friægterne bør udredes af Bønderne, med mindre det udstædte Pas udtryffeligen lyder paa Borgerbefordring.

Kjøbstædernes Frireiser have aldrig medført nogen stor eller ulige Byrde for enkelt Mand og Borger, da de der foresaldende faa offentlige Kjørsler ere præsterede af Vognmændene efter Dmgang, og imod Betaling efter Vognmandstaxten, hvilken Udgift derefter er lignet blandt Byskatterne. Ligeledes skulle hvert Stifts samtlige Kjøbstæder i denne Henseende komme hinden til Hjælp, efter Rescripterne af 2den Januar 1782, 10de August 1792 og flere specielle Lovbestemmelser. Det er altsaa egentligen kun en Deel af Bondestanden, og fornemmeligen de

Landboere, der beboe visse Egne og Strøg i Landet, hvilke i betydelig og uforholdsmæssig Grad ere bebyrdede med Frireisernes Udredelse i Almindelighed, og det maae antages, at det er denne Omstændighed, der foranledigede den fremfatte Priisopgave.

Tager man i Betragtning Danmark's geographiske Dannelse; at det nemlig bestaaer af lutter større og mindre Der, foruden den store Halvøe Sjælland; at disse Ders mange Kystbeboere, især paa langt udstrækkende Hukker og Landtunger, ikke, uden maafee saare sjelden, kunne medtages til Friægtspræstationer; at de mindre Ders Beboere ganske maae fritages, ja endog betydeligere Dele af Riget, f. Ex. de frugtbare Der Langeland, Taastrup o. fl., i mere eller mindre Grad maae forskaaes derfor, og endeligen, at Chausséerne hensigtsmæssigen ere anlagte i saa lige Linier som muligt, hvilket har til Følge, at der, hvor Veien gennemskjærer store Skov- og Hedestækninger, og hvor den nærmest omgivende Egn altsaa er mindre bebygget, maae de offentlige Kjørsler falde et saa meget mindre Antal Kjørepligtige til Last; saa er det heraf end mere indlysende, at Friægtspræstationen in natura maae i Særdeleshed i Danmark findes i høi Grad byrdesuld for enkelte Districter, eller Bønderne i de Strøg af

Riget, der ere Landeveiene og de Steder, hvor den meste Færsel forefalder, nærmest.

Ligesom nu den store Ulighed i Byrbens Fordeling, der er uundgaaelig ved Fricægternes Udbredelse in natura, er den Hovedaarsag, der taler høit for en Forandring, hvorved denne Mislighed kunde undgaaes, saaledes gives der endnu flere særdeles vigtige Motiver til at ansee Affkaffelsen af Fricægterne, som en for det Almindelige høist gavnlig Sag. Det er noksom bekjendt, hvormange Misbrug der, uagtet Lovene omhyggeligen have søgt at værne derimod, til alle Tider have indsneget sig ved Fribefordringsvæsenet, deels derved, at uberettigede Personer, paa en eller anden, tilsyneladende lovlig Maade have vidst at tilvende sig fri Befordring, deels ved at de til fri Befordring Berettigede have benyttet sig deraf en længere Tid, eller i længere Tid, end Anordningerne eller det udstædte Pas stricte hjemlede, deels ogsaa derved, at de Kongelige Betjente selv, som ere satte til at regulere Fricægterne, have beordret visse Godfers eller Sognes Beboere, eller enkelte Bønder til at forrette Kjørslerne, og derimod ubilligen forskaanet andre, efter eget Godtbefindende; og endeligen derved, at den ukyndige Bonde eller hans Tjenestekarl har været udsat for vilkaarlig, ja ofte haard og umenneskelig Behandling af den Reisende, især naar denne var af det ringere

Slags Betjente, der stundom betroedes Opsynet ved Transporter af offentligt Gods, eller ved andre Foranstaltninger. Det var ei saa sjældent, at Bonden eller hans Kjøresvend kom derfra med erholdte Hug og Slag, med overlæstet og sprængt Vogn, eller fordærvede Heste, i hvilke Tilfælde han oftest var blottet for juridisk Beviis om den ham tilsviede Molest, og saaledes maatte lide haarde Forurettelser og betydeligt Tab.

Almeenvæsenet selv vil ei altid være tilstrækkelig tjent med den hidtil bestaaende Indretning. Det kan med Grund forudsættes, at Reisens Viemed ofte udkræver Hast i Befordringen. Denne kan i saa Fald ikke alle vegne forud requireres, men dette maae skee efterhaanden, som den Reisende kommer frem. Da nu Amtsforvalteren er den Embedsmand, af hvem Tilføjelsen igjennem Sognekogden besørjes, saa vil det medtage en rum Tid, forinden denne Embedsmands Ordre kan naae til Sognekogdens Bopæl, naar denne er langt, maa skee flere Mile, fra Amtstuen. Det vil ligeledes medtage Tid, forinden Sognekogdens Sendebud kan indløbe til den for Touren staaende Gaard, naar denne er Sognekogdens Bopæl 1 Miles Wei fraliggende, hvilket i vidtløstige Sogne, og nu, efter de næsten overalt tilendebragte Udskjyninger, ofte er Tilfældet. Endog da, naar den Reisende, paa den hidtil tilladte Maade, kan requirere Befor-

bringen directe hos Sognefogden, vil af sidstnævnte Aarsag, og da den kjørepligtige Bønde nødvendigviis maae tilstaaes nogen Forberedelsestid, et kortere eller længere Ophold finde Sted. De ved visse Amtstuer og Sognefogderier med Friægters Tilfigelse foresaldende, stundom besværlige, Forretninger, hvorfor vedkommende Embeds- og Ombudsmænd ingen Betaling nyde, ligesom og den Omstændighed, at de skriftlige Ordre, der saaledes skulle gaae ud mellem Almuesmænd, og selv udføres af disse, let kunne vorde — saaledes som Erfaringen hyppigen har lært, at de ere blevne — misforstaaede, eller endog befordrede til urigtigt Sted, og Feiltagelsen drage flere Misligheder efter sig, synes ligeledes her, betragtede som Vanskeligheder, der kunde undgaaes, at burde komme i Betragtning. Endeligen bør vistnok paa dette Sted ikke være ubemærket, at Bondens Kjoretøi ofte falder den Reisende saare ubeqvemt; thi endskiøndt nogle Bønder have havt Evne til at anskaffe sig til dette Brug ret gode, dog for det meste meget smalle, Vogne med Kurvesadinger, saa gives der vel ogsaa endnu et større Antal mindre formuende, der ikke kunne frembyde andet end det, de have — en smudsig og tung Arbeidsvogn med simple Tjelle, uden ordentlige Agestole.

At Ophævelsen af Friægterne paa den

Maade, samme hidtil ere blevne præstereede, vilde medføre en almindelig Besparelse af Heste, Vogne og Bondens kostbare Tid for andre nyttige Syssler, og at denne torde, i etatsøconomisk Henseende, indeholde en saare vigtig Grund til at bevirke en Forandring i den hidtil bestaaende Tingenes Orden, formenes at være aldeles uimodsigeligt. Det er notorisk, at megen ufornøden og unyttig Kjørsel finder Sted under den nærværende Indretning, forsaavidt den Weilængde, Bonden maae kjøre mellem sit Hjem og Møde- eller Skiftstederne, ikke egentligen kan siges at medføre noget Gavn for det Almindelige, hvilket først skeer, naar han kjører paa den bestemte Befordringslinie, og opfylder Kjørselens Hensigt. Denne overflødige Kjørsel, som ved en forandret Indretning kunde undgaaes eller dog meget formindskes, er det saa meget mere værdt at lægge Mærke til, som den er meget stor, ja saa betydelig, at den ofte fordobler den Weilængde, hvorpaa Befordring skeer umiddelbar til det offentlige Gavn, 3, 4 eller flere Gange. Et Par Exempler skulle bedst oplyse Sagen: Naar en Bonde af Landsbyen Glostrup paa Kjøbenhavns Amt skal afgive Befordring fra Kjøbenhavn til Roeskilde, maae han først kjøre $1\frac{1}{2}$ Miil til Mødestedet, derfra 4 Mile til Skiftstedet, og endeligen $2\frac{1}{2}$ Miil tilbage til sit Hjem. Han har altsaa tilbagelagt 8 for at gjøre en Vgt

til det Offentlige paa 4 Mile. Naar derimod af en Gaardmand af Landsbyen Thaarup i Svendborg Amt skal præstere en Vegt fra Ullerlev Kroe til Odense, maae først til Mødestedet føres en Vei af $2\frac{1}{2}$ Miil, derfra til Skifestedet ligeledes $2\frac{1}{2}$ Miil, og atter herfra til sit Hjem omtrent 5 Mile. Han har saaledes tilbagelagt en Vei af 10 Mile, for at gjøre Befordring paa $2\frac{1}{2}$ Miil. Til det første Exempel er taget en Gaard, der ligger Befordringslinien saa nær som muligt, og den til Spilde gaaende Kjørsel bliver her kun det samme, som uafbenyttet Retourkørsel i Almindelighed, den samme Veilængde nemlig, som Befordringslinien udgjør, hvilket er det mindste, man ved alle Friægter kan antage at gaae tabt. I det sidste Exempel er derimod valgt en Bonde, hvis langtfra liggende Bopæl er meget ubeleilig til Friægtens Præstation, men dog saaledes situeret, at Beboerne, efter hvad der hidindtil har været sædvanligt, kan medtages til at forrette offentlige Kjørsler paa den antagne Befordringslinie; og denne Bonde maae, for at præstere en Friægt paa $2\frac{1}{2}$ Miil, ved Fremkørsel til Mødestedet, Omveie og Retour, tilbagelægge det firedobbelte af denne Veilængde. At for øvrigt Talen her om den til Spilde gaaende Kjørsel ikke kan angaae Retour i Almindelighed, som, om den end ei kan afbenyttes som Retourbefordring, dog nødvendigviis maae finde

Sted, paa hvilken Maade end Befordring skeer, men kun om den forlængede Wei, der efter de nævnte Exempler, absolut gaaer til Spilde, og ved en anden Indretning deels kunde undgaaes, og deels meget formindskes, forstaaer sig selv. Det maatte nemlig ikke tabes af Sigte, at, naar der kunde træffes en Indretning, hvorunder ofte gaves Leilighed til Retourkørselens Afbenyttelse af en eller anden til fri Befordring berettiget Person, eller af private Reisende, ligesom dette saa tit finder Sted ved Kjøbstædernes almindelige Befordringsvæsen, derved vilde vindes meget.

Det skulde maaskee synes, at det ikke kunde koste Bonden megen Umage eller synderlig Dpoffrelse, at forrette, som man i daglig Tale kalder det, en 2, 3, eller 4 Miils Vgt, og at en saadan Reise maatte kunne tilendbringes i nogle Timer, eller i en halv Dag; men det glemmes da, at han, for at afgive Befordring paa en bestemt Weilængde, maae, paa Fremkørselen til Mødestedet, Omveie og Retour tilbagelægge i det allermindste en ligesaa lang Wei, og oftest en flere Gange fordoblet Weilængde, saaledes som det sidste af de anførte Exempler oplyser. Den saakaldte 4 Miils Vgt foraarsager altsaa Bonden en Kjørsel af i det ringeste 8, men oftere henimod en halv Enees Mile, eller vel derover. Naar der nu med et Par Bønderheste er tilba, gelagt en saadan Weilængde paa en eneste Dag,

vil der neppe blive noget tilovers endog af den længste Sommerdag. Det vilde overalt være en Ubarmhertighed, at kræve af et Par Bønderhæste mere strengt Arbejde paa een Dag. Men i de fleste Tilfælde er Dagen ikke engang tilstrækkelig. Meget sædvanligt er det, at Bonden paa Mødestedet maae vente, i kortere ellere længere Tid, efter den Rejsende. Herom vidne de deels enkelte, deels hele Rækker af Bøndervogne, som ofte sees at holde i flere Timer paa Kjøbstædgaderne og i Landkroerne, hvor i det mindste Hestene udsættes for at lide Kulde og Sult i 6 Timer om Sommeren og 8 Timer om Vinteren, hvilken er den længste Tid, Bonden, i Følge Anordningerne, er pligtig at oppebie den Rejsendes Ankomst, særdeles Tilfælde undtagne, hvor intet Maximum af Tid er fastsat. Saaledes maae Bonden mangen Gang overnatte ude, eller og tage Natten til Hjælp for at naae sit Hjem efter forrettet Reise, ved hvilken han har præsteret det Offentlige en Vegt paa 4 Mile, men som, vel at mærke, har kostet ham en halv Snees Miles Kjørsel, hvorved han har forsømt en heel Dags Arbejde hjemme, udmattet sine Hæste, forspildt sin Nattero og lidt paa Helbreden, hvilke sidstnævnte Aarsager igjert have en vigtig Indvirkning paa den følgende Dags, ja paa den hele kommende Uges maaskee forud bestemte, for Bonden saa yderst vigtige

Arbeider. Tages tillige Hensyn til Landets temmelig kolde og fugtige Klima, og detses Virkninger paa Jordbunden og Veiene, hvilke i den længste Deel af Aaret, især i regnsfulde Aaringer, og naar sneerige, med Tøveir og Frost afverklende, Vintre indtræffe, ere opblødte, og tunge at passere, og at i Særdeleshed Vi- og Markveiene, ad hvilke Bonden skal kjøre, inden han kan komme ind paa den anlagte Chaussée eller de mindre Landeveie — hvilke i side og lerede Egne til visse Tider af Aaret ikke ere stort bedre, end Biveiene — ofte kun med Besværlighed kan passeres med en tom Vogn, saa indsees det, hvor byrdefuldt det maae være for Bonden, i det fletteste Føre at præstere en Friægt, der forarsager ham saa vidtløftig og betydelig en Kjørsel. En saadan Tvangsreise, foretagen under de uheldigste Omstændigheder, s. Ex. paa de for Bonden vigtigste Aarstider, Vaar og Høst, eller naar hans Heste, efter forrettede Arbeider ved eget Landbrug, Hoverie, Rejsforbedring o. s. v., ere høiststrængende til Foder og Hvile, vil unægtligen være af følelig Virkning og Bærd, endog uden at regne paa de mulige Følger, at Heste og Befordringsstøi reent fordæres. Bonden finder saare tit, ved Frireisernes Præstation, en total Hindring i den lagte Plan til sine egne Arbeiders Udførelse, hvortil Heste og Vogn, hans egen Nærværelse, samt vedholdende Virk-

somhed udfordres; thi naar Reisen indtræffer, kan ingenlunde forud beregnes af ham, og Tilfælgelsen ansees lovlig, om den endog skeer samme Dag og Time, Befordringen skal afgives, skjøndt Aftens Varsel dog er det sædvanligste. Man kan ei her med Føie indvende, at Bonden kunde sende sin Tjenestekarl, og selv blive hjemme; thi Enhver, som nøiere kjender til Bondens Haandtering, veed, naar ham fratages sin Karl, 2 Heste og en Vogn, da er en stor Kraft borte fra ham. Han kan da i Almindelighed ikke pløie, saae, høste eller foretage noget Arbeide, hvortil Anstrængelse, Hestes Magt og forenede Karlskræfter udfordres. Han seer saaledes om Vaaren sit Korn udsaaet tidligere end det burde skee, og at denne Omstændighed har den skadeligste og i Følgerne for ham saa saare vigtige Indflydelse paa Kornets Fremvert; han seer om Sommeren sin med megen Møie udtømte Torvegrav, hvoraf den fornødne Torv paa een Dag kunde opmuddres paa tørt Land, ved en eneste Nats Regn igjen fyldes med Vand; han seer i Høsten sit afmeiede Korn, som kunde have været bragt tørt i Huus, gjentagne Gange gjennemblødes og fordærves; kort sagt: han ser hvilket betydeligt Afbræk i hans Arbeider en eneste Friaegts Præstation i den travleste Tid forvolder ham. Een Dag kan her gjøre Udslaget; en eneste Dags Forsømmelse er nok til at drage en heel Aaanedes Forsinkelse efter sig. —

Den gyldne Lovregel: "Brug den beleilige Tid" finder derfor ikke en bedre Anvendelse end paa Jorddyrkeren. Det er for ham af yderste Bigtighed, at hans Sykler passes paa den bekvemste Tid; thi de ere mangfoldige. Ikke kan han, som Skoemageren og Skræderen, Fabrikarbejderen eller i Almindelighed de fleste andre næringsdrivende Borgere, passe sin Haandtering ligesaa godt om Vinteren som om Sommeren; han kan ei, som disse, altid arbejde under Tag; hans allervigtigste Arbejder maae forrettes i Marken under aaben Himmel og, som en Følge heraf, lempes efter Aarstiden og Veirligets Bessaffenhed. For ham er en eneste Dag, som anført, et kostbart Tidrum. Det synes derfor at Bonden i Særdeleshed burde være Herre over sin Tid, for at kunne, efter sin Stilling, som Statsborger, opfylde sin Bestemmelse, at drage den meest mulige Fordeel af Jordens Skjød, ved dens planmæssige Dyrkning og Behandling, til egen og Landets Lyksalighed. Han er derimod intet mindre end dette, især naar han er hoveriegiørende Fæstebonde. Han skal adlyde Huusbond, Forvalter, Ladefoged, Sognesfoged, Herredsfoged eller Birkedommer, naar Ordre lyder til Veisforbedring, Hoverie, Bagthold o. s. v. Endda ere disse nævnte Arbejder, i det mindste tildeels, af den Bessaffenhed, at de nogenlunde forud kunne vides, og at Vedkommende kunne

belave sig derpaa. Men nu indtræffer det, at Bonden, just i den til hans vigtigste Foretagender beleiligste, og dertil bestemte Tid, rives bort flere Mile fra Huus og Hjem for at præstere en Friægt (en Art af deels reel, deels personel Udskrivning til Landets Tjeneste), og det er uægteligt, at dette, i Forening med andre uheldige, dertil knyttede, Omstændigheder, kan foraarsage, og, som Erfaring lærer, virkeligen ofte forvolder, ham et betydeligt, ja, uopretteligt Tab. Mismod opfylder hans Sjæl: ved Tanken om, hvorlidet det Gavn, han, ved den afgivne Friægt, har ydet Almeenheden, kan veie op mod det ham derved foraarsagede Tab; ved den Betragtning, at han lider ene for saa mange af sine Ligemænd; og ved den Mangel paa en medlidende Deeltagelse i sit Uheld, som han overalt finder. Han knurrer dog ei, den fornuftige og betænkssomme Bonde; thi han veed, at Dyrigheden har opfyldt sin Pligt, og at Lovene skulle æres og adlydes, saa længe de ere til. Men Dusket er i hans Barm, at Landsfaderen, under sine utrættelige Bestræbelser for at fremme Bondens Vel, snart maatte finde Tiden moden nok til at paabyde en Forandring med Fribefordringsvæsenet, maaskee den Byrde for en Deel af Bondestanden, som Levning af hine ældre og raae Tider, der nu fortjente meest Dpmærksomhed og

var værd at tages til Gjenstand for en nye og forbedret Lovgivning.

Antages det endog, at Frireisen præsteres paa en for Bonden mindre vigtig Aarstid, saa vil den dog altid kunne taxeres til en anseelig Pengeværdie for Brugen af Heste, Vogn og Sæletøi samt for Tidsspilde eller dog Tids Anvendelse dertil. Med Hensyn til ældre og nyere Taxter for Kjørfler med Reisende af Kjøbstædernes Vognmænd, og hvad der ellers sædvanligen gives for afforderet Befordring paa Landet, formener jeg at Friægterne, betragtede som tvungne Kjørfler, der kunne indtræffe paa for Bonden mere eller mindre kostbare Dieblikke, maae blive at vurdere til en Middelværdie af 4 Mk. Sølv pr. Mil. Utsaa udgjør for en Friægt paa 4 Mile, der, ifølge det Foranførte, efter en moderat Beregning, foranlediger Bonden en Kjørsej af 6 Mile, foruden Retourkjørsejen, der ikke herunder kan indbefattes, Værdien 4 Rbdlr. Sølv. Lægges nu hertil Bondens virkelige Udgifter paa Reisen, til Fortæring, Hestefoder, Staldrumskleie m. m. i Kroerne eller Gjestgiverstederne, hvilke især blive fornødne, naar han der, uforberedet, maae opholde sig i flere Timer efter den Reisende, skjøndes det ikke rette, end at det er meget modereret, naar Reisen i det Hele taxeres til en virkelig Værdie af 5 Rbd. Sølv, en Sum mangan Bonde maa skee vilde

betænke sig paa at forrette en saa lang Vegt for, endog i hans beleiligste Tid. Heraf fremlyser den særdeles bebyrdende Ulighed i Præstationen af Frikjørslerne i Almindelighed, hvorom foran er handlet; thi antager man med Rime- lighed, at der af en Bondegaard, i de til Frikjørgters Afgivelse meest frekwenterede Districter, forrettes i et Middeltal 6 Vegter af den i anførte Exempel antagne Værdie aarlig, saa udgjør dette en Natural-Tribut til Staten af Værdie 30 Rbd. Sølv, et Beløb som, for en almindelig Bondegaard paa 7 til 8 Tønder Harts Korn, udgjør omtrent det Halve af Landskatten, altsaa en betydelig Contribution, medens der af en Gaard i de Egne, hvor Frikjørtter sjeldnere udfordres, efter det ovenfor antagne Forhold 80—1, ikkun vilde fordres en eneste Frikjørt i det lange Tidrum af 13 $\frac{1}{2}$ Aar, hvilken, repareret paa alle Aarene, kun vilde være lige med en Tribut af lidet over 2 Mk. aarlig.

Naar tilbørligt Hensyn tages til den lange Vei, som Bonden under nærværende Indretning maae passere ved Fremkjørsel til Mødestedet, Omveie og Retour, hvilken Kjørsel, som ovenfor berørt, ikke kommer det Offentlige til umiddelbar Nytte, men derimod maae ansees som spildt for Staten, og som er saa betydelig, at den kan antages at udgjøre et langt større Miletal end Frivæiserne i sig selv udfordre; saa er

det heraf klart, at der i det Hele vilde spares mange Heste og Vogne for Landet ved en forandret Indretning, hvorved nemlig enten ingen eller dog ikkun en ubetydelig Veilængde gik til Spilde ved Kjørflerne. En Vogn er Bondens kostbareste Redskab. De dertil og til sammes Bedligholdelse hørende Materialier: Jern, Kul og Tjære, ere Varer, som i Forhold til Kornets og Landbrugerens øvrige Frembringelses nedfunkne Priser, især paa nærværende Tid, ere særdeles dyre, og da de ere udenlandske Productioner, vilde en almindelig Besparelse eller et mindre Forbrug deraf altsaa være en negativ Binding for hele Landet, i det det vilde medføre en national Fordeel i vor Handelsballance med Sverrig og England.

At Bøndernes Heste i Almindelighed lide meget ved Frireiserne og nu langt mere end forhen, er en Sandhed, som jeg skal søge at udvikle til Evidents ved følgende didhørende vigtige Data.

Efterat Udskiftningen af Fællesskabet næsten overalt i Danmark er tilendebragt, finder den i Landhuusholdningen saare vigtige Forandring Sted, at der til Bondens Landbrug holdes et langt mindre Antal Heste og derimod flere Qvæghoveder, Faar, Sviin eller andre græsbædende Creature, end forhen. Den Bondegaard, som før Udskiftningen havde en Besætning af 8 til

10, findes nu at være vel besat med 4 eller 5 Heste. Omvendt forholder det sig med de holdende Køers Antal. Disse færre Heste ere derimod af langt bedre Dvalitet end Fortidens dobbelte Antal. Dette er en Virkning af forskellige Aarsager, saasom: en indført planmæssigere Agriculture, Afgrødernes Formerelse, Veienes betydelige Forbedring, Hesteracernes almindeligen paatænkte og tildeels bevirkede Forædling, og en bedre Røgt og Pleie mod dette gavnlige Huusdyr. Smidlertid er det vist, at Bonden nu ikke har saa mange Heste at skifte med, som i de forrige Tider. Han holder i Almindelighed et Par Følhopper mellem sin Besætning, og det er sædvanligst at han, i den Tid disse ere isøel, især henimod Foelingstiden, baade først og sidst, altsaa og naar Frireise forefalde, bruger et andet Par, som almindeligen ere unge Heste (i Bondesproget: Plagge, Klodde) deels for at skaane Følhopperne, deels ogsaa fordi de unge Heste, saalænge de ikke ere fordærvede, ere raslere og — som Bonden udtrykker sig — lettere at komme affted med end hine. Men disse unge Dyr, neppe 2 Aar gamle forend Bonden spænder dem i Selen, blive for det meste i deres 2det, 3die og 4de Aar brugte til for svære Arbeider; de forslæbes, forpines, forjages, saa at de aldrig faae den Fuldkommenhed i Vert og Styrke, som de, under en mildere Hævd, vilde kunne opnaae.

Til dette Onde bidrage vistnok Frireiserne ikke lidet. Vel er det saa, at Bonden bruger de unge Heste overalt i Ploven, i Harven og for Bognen saavel i egne Arbeider ved sin Gaards Drift som i Hoveriet og det øvrige Pligtarbejde; men det maae dog ogsaa bemærkes: at han gjerne et Par Dage eller længere forud er forberedet derpaa. Disse Arbeider forrettes og almindeligen i Nærheden af Hjemmet under Eierens umiddelbare Opfigt og Førelse af sine Heste, med Langsomhed og Sindighed, og der gives ofte, selv under Arbeidets Udførelse, Hvilninger og Pusterum nok, paa hvilken Maade og med isvrigt iagttagende Forsigtighed, de kunne bruges uden at tage synderlig Skade deraf. Langt anderledes gaaer det til paa Frireiser. Der gjelder, som Bonden eller hans Kjøresvend veed, den hurtigste for den bedste Kjørsel. Denne kan vel undertiden være nyttig, eller endog nødvendig, for den Reisende, men er nok ogsaa ofte Følgen af dennes utidigen yttrede Ønske til Bonden, der ikke tør, eller ikke troer det i saadant Tilfælde at være raadeligt, at handle mod et Ønske, hvilket han anseer lige med en Befaling, fordi Erfaring har lært, at slike Ønsker, naar de ikke strax opfyldtes, snart forvandlede til en bestemt Ordre. Bonden er overalt i dette Tilfælde altid vant til at adlyde. Stundom er ogsaa den altfor hurtige Fremkørsel ene grun-

det i Kjæresvendens eller Bondens egen stemme Bane, Raadhed og Ufølsomhed imod det lidende Creatur. Smidlertid er det vist, at slige haarstige Kjørsler paa Chausséen, hvis Jevnhed rigtig nok indbyder til en hurtig Fart, ofte have de unge Bønderhestes Fordærvelse til Følge. Man betænker ei, at disse smaae Bønderheste i en uafbrudt Trav et Par Mile eller derover, ikke løbe saa let som Bognen ruller henover den haarde, jevne, herlige Kongevei, og at den bestandige Løben her er Hesten til meget mere Besvær end Lyngden af Trækket ved Selen. Ved en saadan Kjørsel jages de unge Bønderheste snart aandeløse og til dryppende Sved. De hensesattes nu ved Kroerne eller paa Kjøbstædgaardene, staae der i nogle Timer, stundom endog ubedækkede, i Regn og Kulde, eller og dem gives, i denne varme og svedige Tilstand, for tidligt Foder og Vand, hvormed alle Bønder endnu ikke have lært at regne det saa nøie, og de visse Følger af denne Behandling ere Forfangenhed, Krop, Vindgalle, o. s. v. Paa samme Maade gjør den unge udmattede Hest, under Pidsk og Slag, et Feiltrin, hvorefter Forrækselse i Boven, i Lysken, i Krydsset, Overtraad i Roden og anden Skade neppe vil udeblive. Kort: den unge, villige, endnu ei til Strabadser vante Hest, lægger her Grunden til ulægelige Sygdomme, ja til sin totale Fordærvelse;

og dette ædle og fromme Dyr, født til Trældom under Menneffets Herredømme, modtager saaledes den flestestte Løn for dets saa vigtige Tjenester til Menneffets Gavn. Det kan ikke betvivles, at vi have Pligter med Hensyn til Dyrene, at opfylde, og hvilke af disse skulle vi derfor yde vor Opmærksomhed, end dem mod den os dagligen tjenende Hest? Denne er jo dog en Skabning, som alle, af Gud. Vi skylde den, som saadan, almindelige naturlige Pligter. Vi tage den under Trældomsaaget, og paadrage os skiltiende, ved dette Forhold, særdeles naturlige Pligter imod den. Dette tilfuge Fornuft og Moral. Men hvo skal være det ædle, det gavnlige Dyrs Formynder? Hvo skal forsvare det mod Forurettelser eller mislig Behandling? Unægteligen maae denne Ret tilkomme Regenten eller den høieste Magt i et borgerligt Samfund, der beskytter Eiendomsretten, men ogsaa sætter den Grændser. Sid dog Folket aldrig blive saa barbarisk, Sæderne aldrig saa raade, at Regjeringen skulde behøve at give bestemte borgerlige Forskrifter i denne Henseende! At Fricægternes Affkaffelse imidlertid vilde formilde Hestens Tilstand ved at formindske dens Lidelser, ligesom og bortrydde en vigtig Hindring for Hesteracerens mere udbredte Forædling, formener jeg at være aldeles indlysende.

Isølge de foransførte mange og betydelige

Grunde, kan det neppe være mindste Tvivl underkastet, at det vilde være af høist gavnlige Følger, naar Fricægter (forstaaet efter nuværende Sprogbrug) affskaffedes. Dette gjelder ikke allene om de egentlige Kongecægter, men ogsaa med Hensyn til de saa kaldte Amts- eller Communes Reiser; thi de anførte Aarsager passe i mere eller mindre Grad paa alle Fricægter, og de kunne anvendes saavel paa enhver Stat i Almindelighed som paa Danmark i dets nuværende Tilstand i Særdeleshed. Saaledes bliver da den første Deel af det udsatte Priissspørgsmaal at besvare bekræftende.

Endskjøndt det nu antages, at Fricægterne burde affskaffes, maae det dog bemærkes, at der ved ikke forstaaes Indførelsen af en Forsatning, hvorunder de Bedkommende, som Pligten til at afgive Befordring in natura hidtil har været paalagt, aldeles fritages for denne Pligt. Reiser i offentlige Anliggender ville stedse blive nødvendige, og det kunde neppe bestaae med Almeenvællets Krav, om, i saadanne Tilfælde, hvor Hast var fornøden, eller hvor periculum in mora var tilstede, Kjørslerne skulde beroe paa frivillige og private Afferder. Om end dette nu ikke lettelig vilde blive Tilfældet i Kjøbstæderne, hvor et almindeligt Befordringsvæsen er organiseret, saa vilde det dog indtræffe paa Landet, hvor ingen saadan Indretning i Almindelighed

finder Sted, ja i overordentlige Tilfælde vilde det endogsaa møde i Stæderne ligesaagodt som paa Landet, s. Ex. ved svære Transporter af offentligt Gods, hvilke det overgik Bognmændenes Kræfter at præstere, eller som de forresten billig kunde undslaae sig for, og ligeledes, naar de almindelige Befordrings Mængde til Posterne og private Reisende, gjorde Hjælp i et kort Tidrum fornøden. Det maae derfor formeentligen vedblive at være Pligt for Enhver, som det hidtil paalaae at præstere frie Befordringer, i paakommende Tilfælde at afgive disse in natura. Ved Frireisernes Afstæffelse forstaaer jeg derimod blot den Forandring, at Kjørlerne, som hidtil i Landdistricterne forrettedes uden Betaling, herefter skulle godtgøres Vedkommende med Penge for hver enkelt Reise samt at Grundfætningen for Kjørelsespligten i ethvert givet Tilfælde behørigt modificeredes. Etymologien af Ordet Frireise gaaer ud paa en dobbelt Betydning af Adjectivet fri. Saaledes siger man, med Hensyn til den Befordringspligtige, at Reisen gjøres frit $\circ$: uden at erholde Betaling, og ligeledes, i Hensyn til den, der nyder godt af Befordringen, at denne skeer frit $\circ$: uden at erlægge Godtgjørelse derfor. Efter denne Theorie synes de offentlige Kjørler, om end den i Forslag bragte Forandring skulde blive indført, ikke at kunne betages det engang erhvervede Navn af

Frireiser, med Hensyn til de Personer nemlig, som af Staten tilstaaes fri Befordring, hvorimod samme, i Henseende til de, Kjørfler afgivende, Heste og Vogn-Giere, maaskee med et mere passende Navn maatte kaldes Tvangs- eller Pligt-reiser.

Jeg gaaer nu over til at undersøge, paa hvilken Maade de frie eller offentlige Kjørfler rigtigst og bedst maatte blive at udrede, hvilket udgjør Priisopgavens anden Deel.

At tillægge Embedsmænd eller andre Bedkommende, istedetfor de dem i visse Tilfælde tilstaaede fri Befordringer, reglementerede Summer, synes ikke at være tilraadeligt. Sjelden vil en Embedsmands Reiser i Anliggender, der berettiger ham til at nyde fri Befordring, være saa bestemte og afmaalte, at deres Værd i Penges forud med Nøiagtighed kunde beregnes. Den offentlige Betjent burde ei udsættes for at lide Tab, men ligesaa lidet maatte, paa den anden Side, gives ham Leilighed til at lucrere ved Forandringen. En vis og bestemt aarlig Godtgjørelse vilde vel endog stundom kunne friste Embedsmanden til Reisens Efterladelse og den Kongelige Tjenestes Forsømmelse. At godtgjøre Bedkommende Befordringsomkostningerne for hver Gang, forekommer, ved første Betragtning, at medføre meest Bequemhed og Simpelhed i Indretningen; men ved nærmere Dverveielse maae

det dog indrømmes, at ogsaa denne Fremgangsmaade vilde føde store Vanskeligheder af sig. Jeg antager nemlig, at Opgaven forudsætter, at Befordringen i ethvert Tilfælde skulde skee efter privat Afkøbt, og strax betales af den Reisende selv, samt at denne derefter skulde indgive Regning til Godtgjørelse af Fribefordringskassen. Det vilde da, som foran bemærket, forsinke den Langtreisende meget, naar han paa mange Stationer skulde afkøbere sig Befordring, som overalt paa Landet, hvor intet tvunget Vognmands laug er, maatte blive Tilfældet. Det var endog muligt, at en billig Afkøbt ikke allevegne kunde opnaaes, og der gaves Leilighed til ulovlig Forbeels Tagelse paa det Almindeliges Bekostning. Man tænke sig blot Muligheden af, at Windesygge kunde forlede Bedkommende til at gjøre Reisen til Fods eller at bruge en anden og ussel Befordringsmaade, hvorunder det Almindelige kunde formodes at lide, og derefter at fordrø Omkostninger for Vognbefordring godtgjorte. Ligeledes vilde det ei altid være Bedkommende muligt eller beleiligt, at gjøre Forskud af egen Lomme og oppebie en rum Tid, forinden dette kunde refunderes af Statskassen. Af denne at tilstaae Forskude til Befordringsomkostningerne, vilde ei heller være at tilraade, da dette ikke kunde beregnes efter en sikker Maalestok, Statskassen vilde udsættes for, i det mindste ikke sikkes

mod Tab, og flere Difficulteter vilde derved opstaae. Langt bedre formener jeg derved den Indretning maatte blive, hvorefter den Reisende blot behøvede at requirere Befordringen, for strax at erholde den, da Betalingen ligesaa godt efter en kort Tids Forløb ved offentlig Foranstaltning kunde indhændiges Vognmanden eller Bonden. Imidlertid kunde der neppe være noget imod, at Bedkommende tilstodes Valget, at befordre sig selv, imod af Fribefordringskassen at oppebære den taxtmæssige Betaling, som ellers vilde udfordres for deres fri Befordring paa almindelig Maade, naar det nemlig godtgjordes, at Reisen virkelig var fæet med den Reisendes eget eller andres Befordringsstøi; thi Contribuenterne til Pligtreisernes Godtgjørelse tabte jo derved aldeles intet. Dste vilde vel denne Frihed til, paa offentlig Regning at befordre sig selv, ikke være af nogen virkelig Værd for den Bedkommende, men undertiden maatte den dog ogsaa medføre Bequemmelighed, f. Ex., naar den Reisende selv eiede Befordringsstøi og Heste, naar Reisen var kort, naar Touren var saaledes, at flere Grinder paa samme kunde udrettes, og naar Bedkommende saaledes ønskede at reise uden al Tvang af Tid eller andre Omstændigheder, hvilket endog kunde have saavel almeen, som privat Interesse. Der vilde og gives de Tilfælde, i hvilke en saadan Tilladelse var af særdeles Vigtig-

heb, saavel for det almindelige Vel, som for Embedsmanden selv. Det er saaledes ikke sjelden, at den practiserende Læge, Chirurgen, Sagsføreren eller en anden af Provindsernes Embedsmænd, holder en Ridehest for, i paakommende Tilfælde, hurtig, og paa mindst bekoftelig Maade, at kunne befordre sig nogle Mile, men for det meeste findes det, at det ikke, uden egen Jorddyrkning, kan svare Regning, at have en Hest paa Stald. Den maae altsaa bortskaffes, naar, som oftest sees at være Tilfældet, Vedkommende har liben eller ingen Raad til at opoffre noget for denne Bequemmelighed, der indbefatter baade Nytte og Fornøielse. Man sees nu en saadan Embedsmand for sin enkelte Person, uden ringeste Pakgods, at gives Befordring af det Offentlige, og at sidde allene i en stor Vogn, agende saaledes en længere eller kortere Wei frem, og ligeledes med en anden Vogn og friske Heste at retournere. For en enkelt Persons Reise til et andet Sted, maaskee for nogle Timer, sættes saa mange Mennesker, saa mange Kræfter i Bevægelse! Det skjønnes letteligen, at Befordringen ligesaavel kunde ske ved en Ridehest, følgerigen, at 3 Hestes Kræfter og 2 Vognes Brug, foruden Skriverier, Tilsigelser og Erpresser, kunde have været sparede. Antager man nu, at det var den til fri Befordring berettigede Embedsmand tilladt, at oppebære den

ordinaire Betaling for Vogntransport, imod selv at befordre sig ved en Ridehest, vilde den derved vundne Fordeel sandsynligen holde ham skadesløs for hans Hestehold i hele Aaret igjennem. Dette burde og maatte igjen, især hvad Procuratorer og Læger angaaer, bevirke Moderation i disse Embedsmænds Regninger for udførte Forretninger, hvormed Reiser vare forbundne, og Fordelen vilde saaledes efterhaanden komme megen Mand tilgode. Den Til, der saa tidt er fornøden for Lægen, i at komme den Syge, maaskee den ulykkelige Medborger, maaskee den lidende Barselquinde, til Hjælp i Farens Dødblik, og for enhver anden i at naae sit Maal af vigtige Forretninger, vilde unægteligen ved hiint frie Valg, vorde særdeles lettet og befordret. Det indsees ei heller, at den liden øieblikkelige Fordeel, en enkelt Mand maatte have deraf, var at ansee som et *lucrum* paa det Offentliges Bekostning, eller at den, om den endog var større, burde nægtes de udtrykkelige nævnte Embedsmænd, som ere tillagte enten en liden, eller slet ingen Løn af det Offentlige, i hvilke Tilfælde det, i første fornemmeligen, og i sidste allene, er den uvisse Praxis, der skal forskaffe Manden med Familie Brød; saameget mindre som denne ei betydelige Fordeel, som meldt, paa indirecte Maade tilbagegives Almeenheten, og som endeligen Interessens af det Hele, forsaavidt den

grunder sig paa en national Besparelse, allerede strax maa antages at komme alle Statens Borgere tilgode. Et Exempel paa, at Lovene for, hen have tilstaaet Bedkommende Pengegodtgjørelse istedetfor fri Befordring, findes i Anordningen om Friskydsen i Norge af 20 August 1784, II Ufd. § 9.

Alle offentlige Kjørsler eller Fricægter skulde altsaa, efter min Formening, forrettes efter Tilsigelser paa sædvanlig Maade, godtgjøres med Penge af Statskassen, og i Regelen udredes af Bognmændene i Kjøbstæderne imod tartmæssig Betaling. Disse Bognmænd have, og ville stedse besidde sig paa at holde, store og stærke Heste, der kunne udholde lange Reiser og Strabadser, og de ere, for det almindelige Befordringsvæsens Skyld, engang i Besiddelse af Bogne, der ere hensigtsmæssigen indrettede til Bequemmelighed for Reisende. Requisitioner og Tilsigelser vilde der kunne skee med største Letthed, og Hurtighed; maatte derved bevirkes i Befordringen. Denne Regel burde dog kun følges, naar Reisen gik fra en Kjøbstad til en anden, eller fra Byen indtil 4 Mile affides ind i Landet. Derimod maatte samtlige Bønder, eller hvem Fricægterne hidtil have været paalagte, fremdeles vedblive at være pligtige til at afgive Befordring in natura, naar denne i visse Tilfælde maatte udføres, saasom, hvor den offentlige Kjørsel gik

ud fra et landligt Sted, langt fra Kjøbstaden; naar den herfra strakte sig en længere Vei, end 4 Mile udenfor Landeveiene: naar der udkrævedes svære Transporter med offentlig Gods; hvor de offentlige eller private Kjørkler med Reisende og Posterne maatte foresalde i saadan Mængde, at Kjøbstædernes Vognmænd ikke kunde bestribe samme, og overalt, naar Befordring fra Landet maatte ansees at medføre mere Bequemhed eller almindelig Nytte og Besparelse; ligesom det og skulde staae den Reisende frit for, i alle Tilfælde, at benytte sig af Land- istedetfor Kjøbstædbefordring, naar ikke Bonden eller Landmanden derved foraarsagedes en længere Kjørsel, end den, han regelmæssigen var pligtig til. Ingen Bonde eller Landboer, hvis Sognekirke var over en Miil fra Mødestedet, skulde i Almindelighed medtages til Friægt, hvorimod i overordentlige Tilfælde de Sognes Beboere, hvis Midte eller Sognekirke ikke var Mødestedet over 2 Miil fra liggende, som Hjelpedistrict burde deeltage i Befordringen. En Friægt med en Bondevogn eller Forspandsheste, skulde ikke kunne kræves en længere Vei end 2 Mile; ei heller maatte en hurtigere Kjørsel kunne fordres, end saaledes, at en Miil tilbagelagdes i $1\frac{1}{2}$ Time, Fjerdedeelstimen, om forlanges, anvendt til Hviletid; dog skulde det staae Bonden frit for, efter Overenskomst med den Reisende, at befordre ham en længere

Bei. Med Tilfigelser til fri Befordring skulde Opsynsmændene ved det almindelige Befordringsvæsen i Kjøbstæderne og Sognesogderne for Lønnet have at gjøre. Til disse havde Bedkommende, der tilkom frie Befordringer, altsaa at henvende sig med Requisition og Legitimation. Disse Betjente, som for deres Arbeide vel billig maatte tillægges en liden, dertil proportioneret Løn, f. Ex. i Forhold til Miletallet af Friægterne, maatte holde Bog over Kjørsklerne, i Eighed med, hvad der allerede ved Forordningen af 29 December 1815 og Rentekammerets Circulaire af 5 October 1816 er befalet, samt kvartaliter indsende Kjørskellister til Amtet, som efter foreløbigt Gjennemsyn approberede de rigtigen beregnede Godtgjorelssummer til Udbetaling af Amtstuen. Efter at Lister og Beregninger over samtlige afgivne Pligtreiser aarlig fra Amtmændene til Rentekammeret vare indkomne, bilagte med Bedkommendes egenhændige Tilstaaelser eller Dvitteringer for hver enkelt Reise, skulde en General-Revision under dette Collegium finde Sted, paa det at de Misbrug, Urigtigheder og Feil, som ved Fribefordringsvæsenet maatte have indsneget sig, kunde worde rettede; hvorefter samtlige til denne Indretning anvendte, og af den Kongelige Kasse forskudsvis udbetalte Omkostninger skulde liges paa Hartkornet hvert Aar, hvilken generale

Repartition vel rigtigst vilde blive at bekendtgjøre ved en Placat gjennem Rentekammeret, paa samme Maade, som der forholder sig med Wei- og Bro-Dmføstningernes Ligning, ifølge Forordningen, af 13 December 1793 § 66 og Placat af 30 November 1804.

Saaledes har jeg vovet at pege hen paa de Grundregler, som formeentligen burde blive Basis for en nye og forbedret Indretning med Frireisernes Udredelse. At gaae længere ind i Undersøgelsen om Indretningens Reform, eller i Detaillen deraf, vilde formeentlig være udenfor Hensigten af det udsatte Priiis-spørgsmaal. Nu staaer det tilbage, at undersøge Spørgsmaalets tredie Deel, nemlig, om de af Statsklassen til frie Befordringer forskudsvis udbetalte Dmføstningers specielle eller generale Ligning.

Det er et, i Rentekammerets Circulaire af 6 August 1785 herstkende, og paa de ældre Anordninger grundet, Princip, at de almindelige Kongereisernes Beføstning bør lignedes paa hele Rigets Hartkorn, men de øvrige Frie- eller saakaldte Amts-Reiser, der forudsættes at vedkomme et vist Amt i Særdeleshed, allene maatte reparteres paa hvert saadant Amts contribuerende Hartkorn; men dette Princip maatte vistnok taale Modificationer, som Sagens Natur, Fribefordringsvæsenets totale Forandring og senere givne Love fordre.

For det første maatte af det nævnte Princip, for Aarsagernes fuldkomne Eigheds Skyld, flyde, at de Frireiser, hvis Præstation, ifølge Anordningerne, ere paalagte et vist Sogn, ikke retteligen kunne komme ind under Amtsrepartitionen, men at disses Bekostning snarere maatte ligned særskilt paa Sognets Hartkorn. Ligeledes synes at følge af denne Grundsætning, at de Frireiser, som forrettes med de i visse Provindser eller Districter ansatte Embedsmænd, hvis territoriale Embedsgrændser ikke ere bundne til Amts-Inddelingen, men enten gaae udenfor eller ligge indenfor denne, ei adæqvate kunne henføres til Amtsreiserne, ei heller til de almindelige Kongereiser, men snarere ansees allene vedkommende de forskjellige Districter, saaledes som disse ere anviste Vedkommende som Embedsretorier, til 'Ex. Egter med Landphysici, Krigscommissairer, Districtschirurger, Politimestere for Landet, Branddirecteurer og flere. Men i alle disse særegne Tilfælde at ligne nogle Besforbringsomkostninger specialiter paa de saaledes vedkommende Districters Hartkorn, dernæst andre paa Amtets, atter andre paa Sognets, og endelig nogle paa hele Rigets Hartkorn vilde give Anledning til hyppige Tvivlsmaal og Controverser i Udførelsen af den tilfattede lige Fordeling af Friægtsvæsenets Byrder. Man maatte derfor heller, naar Grundsætningen af Commu-

ne. Repartitioner skulde besøges, antage, at alle Reiser med Embedsmænd, hvis Embedsterritorium ligger indenfor Amtets Grændser, og for saavidt Reisen ikke gik udenfor samme, samt i de Tilfælde, hvor Amtmanden er berettiget til at udstæde Fribefordringspasse, skulde ansees som Amtsreiser, og at alle andre i Amtet forefaldende frie Kjørsler, Sognereiserne undtagne, skulde betragtes som almindelige Friaegter. Men jeg maae tilstaae, at endda vilde alle Banfeligheder i denne temmelig indviklede Sag ikke blive røddede af Veien. Jeg er imidlertid af den Formening, at hiint Princip om communal Eigning i dette Tilfælde, ikke ganske svarer til strenge statsborgerlige Eigheds Grundsætninger.

Undersøger man Hensigten af de offentlige Kjørsler, i de Tilfælde, hvori disse nu ere paahbudne, bestyrkes man snart i den Overbeviisning, at det ikke er visse Personers, Stænders eller Districters private eller særegne Fordele, der hermed havees for Die, men at det tvertimod er det almindelige Statsvels Fremme, som tilsigtes. Kjørselens offentlige Væsen indskrænker sig saaledes ikke til denne eller hiin Provinds, det ene eller det andet Amt, Herred eller Sogn, eller til endeel af Undersaatterne, men til hele Borgersamsundet; ikke til enkelte Lemmer af Staten, men til dens hele Legeme. Naar Delinquenter forfølges til Dom og Straf, naar

Epidemier gjøre offentlige Foranstaltninger fornødne, naar den fattige Syge, eller den af Fødselsveer ængstede, og i Fattigdom levende Moder anraaber den offentlige Medlidenhed om Hjælp, og Reiser i disse Tilfælde skulle afgives, da er det dog ei egentlig Beboerne i det Amt, Misgjerningen er begaaet, eller Forbryderen paagrebent, eller Indvaanerne i den Bye, det Sogn eller større District, hvor den smitsomme Sygdom har fæstet Sæde, ei heller Naboerne af den usle Hytte, hvor en uhykkelig Syg befinder sig, hvilke allene, eller mere end deres Medborgere, ere skyldige at bære Byrden af de, i saadan Anledning, fornødne og paabudne offentlige Kjørster. Stedet og Jordpletten er: dog kun tilfældige. Alle Statens Borgere ere lige interesserede i de publice Anstalter, der sigte til Almeenveel, alle ere de lige deelagtige i at nyde Fordelene; alle bør de derfor ligeledes bidrage til at bære Byrderne. Landets Adskillelse, ved Havet, Floder eller andre naturlige eller borgerlige Grændser, kan ikke tilintetgjøre denne almindelige Interesse for Borgere under eet Scepter, eens Love og borgerlige Forfatning. Denne Sætnings Rigtighed er ogsaa bleven erkjendt af vor vise Regjering. Dette findes tydeligen bestrykt i Reskripterne af 1 October 1734 § 2, 16 Septem-ber 1757 og 27 Mai 1768. Da imidlertid Lovgivningen i Almindelighed statuerer, at de saa-

7de Bindes 3die Hefte. (26)

Faldte Amtskreiser allene bør udredes af eller lignedes paa Amtets Hartkornsbrugere, saa maae dette mere være at ansee som en Norm, hvorefter Fribefordringsvæsenet fra ældre Tider har været rettet, end som en Erkjendelse af det Princip, der, under en forandret og forbedret Indretning, burde besølges i denne Green af Lovgivelsen. Naar Eigheds-Grundfætningen ved de offentlige Byrders og Afgivters Paalæg altsaa skal iagttages strengt, og enkelte Districters Beboere ikke skulle udsættes for, ved et Træf eller Omstændigheder, som, i Hensyn til det Hele, altid maae anses som uviste og tilfældige, at belægges med Afgifter i langt høiere Grad end deres øvrige Medborgere; saa skjønes det ikke rettere, end at Omkostningerne paa Fribefordringsvæsenet bør være Gjenstanden for en almindelig Repartition, og ei ganske eller tildeels for communal Ligning.

Vel gives der mange flere, ved Lovene functionerede Indretninger i Staten, hvortil de udfordrende Bekostninger lignedes communeviis, hvoraf som Exempler kunne nævnes: Udgivter til Landphysici og Chirurgi Lønninger, til Fattig-Skole- og Gjordemodervæsenet, ligesom og Municipal-Afgivterne i store Stæder, o. s. v., men det har og med disse en ganske anden Bestaafenhed end med Udgivterne til Fribefordringsvæsenet. Af hine Indretninger drage nemlig

Communernes Beboere selv den nærmeste og umiddelbare Nytte, og af samme ere Fordelene visse og rudeblivelige for disse Beboere, som derfor billigens ene bør bære Byrderne. Iøvrigt ere disse Commune-Udgifter, i det mindste saavidt Landdistricterne angaaer, omtrent lige i alle Rigets Dele, saa at en General-Repartition sandsynligen vilde give et fra den specielle Eigning, lidet afvigende Resultat. Smidlertid vilde dog denne generale Eigningsmaade her være mindre passende, end den særdeles, efterdi det høiere eller ringere Bidrag i de enkelte Communer stedse maae være lempet, og staae i et afsæstet Forhold til den mere eller mindre Gavn, vedkommende Beboere høstede af Indretningen. Dette kan ikke siges om Udgifterne til Fribefordringsvæsenet; ei heller om et andet Slags af offentlige Udgifter, hvilke efter Anordningerne ere Gjenstanden for Commune-Eigning: jeg mener Delinqventomkostninger, og en stor Deel andre smaae Udgifter, som under dette Navn have været lignede amtsviis for Landet, og nu ere indbefattede under den almindelige Commune-Udgift, som er paabudet ved Placat af 31 December 1819. Disse sidstnævnte Udgifter kunne alle passende sættes i Klasse med Friægtskostningerne, forsaavidt de, efter deres Natur, ere lige offentlige og almindelige, men neppe nogen Commune, som saadan, ene vedkommende.

At Sag anlægges mod Delinquenten; at den grove Forbryder forvares i Arrest, o. s. v., ere Foranstaltninger, som ikke kunne siges blot at interessere enkelt Mand, et vist Amt, eller større District, fordi Forbrydelsen er begaaet i et vist Huus, eller inden en vis Communes Grændser. Misbædernes Paagribelse og Afstraffelse er et absolut offentligt Anliggende, da Viedet af dette Forhold er det hele borgerlige Selskabs Sikkerhed. Der findes og i vor Lovgivning tydelige Spor af denne Sætnings Rigtighed; thi vel byde Forordningerne af 13 Januar 1747 og 5 April 1793, at Amtene, hvert for sig, skulle bære de i samme forefaldende Udgifter til Delinquentfagers Udførelse, men de have dog indskrænket dette Bud til de groveste Arter af Forbrydelser, og de have endvidere fastsat, at de paa en Sag anvendende Bekostninger, som overskride et vist maximum, skulle lignedes, ei allene paa Amtets, men ogsaa paa Stiftets, øvrige Beboere. Ligeledes befaler Reskripterne af 10 Mai og 23 Juli 1734, 23 Decbr. 1735, og 16 August 1783, at samtlige Kjøbstæder i Stiftet stedse skulle komme hinanden til Hjælp ved de, der forefaldende Delinquentomkostningers Udredelse, efter et til deres Størrelse, Velstand eller andre Omstændigheder afpasset Forhold.

At jeg har tilføiet disse Bemærkninger, angaaende Delinquentomkostningers Ligning, som

denne Afhandlings øvrige Indhold uvedkommen-
de, maae undskyldes med, at samme formeentli-
gen staaer i nær Berørelse med den her bearbei-
dede Opgave, og efterdi det maaskee torde for-
ventes, at der allerede var paatænkt en Foran-
bring ogsaa i Henseende til disse saa almindeli-
ge, og til sine Tider ikke ubetydelige Afgifters
Ligning.

Naar, som foran antaget, Omkostningerne
for samtlige i Riget foresaldende Frireiser, gene-
raliter skulle lignedes over hele Riget, synes Hart-
kornet at være den Maalestof, der burde bruges
ved Ligningen overalt, saavel for Landet, som
Kjøbstæderne. Om fra Ligningen maatte undta-
ges de frie Hovedgaardstaxter, saavelsom Præste-
gaardene, hvilke, skjøndt Forordningen af 5 April
1690 synes at indbefatte disse under de til at
gjøre Kongereiser forpligtede Landboere, dog in-
gen Kjørsel hidtil i Fredstid have været paa-
lagte, synes meget tvivlsomt, i Særdeleshed hvad
Hovedgaardene angaaer, da de almindelige Ud-
trykke i Placaten af 14 Juli 1819 ere derimod.
De ucomplete og skattepligtige Hovedgaards-
taxter kunne derimod aldeles ikke fritages for at
komme under Ligningen, ifølge Reskripterne af
9 Februar 1788, 14 Mai 1791, og 20 Mai 1797.
At Kjøbstæderne skulde bidrage i et andet eller
større Forhold end efter Hartkornet, synes mig
ikke at være billigt; thi vel vilde Bognmænds-

laugene have nogen Fordeel af den i Forslag bragte Forandring, men dette vilde ei komme Kjøbstædernes øvrige Indvaanere tilgode, og Afgiften maae, efter sin Natur, hvile paa Grund-Eiere eller Brugere. Den Fordeel, Bognmændene paa denne Maade kunde antages at drage af Indretningen, vilde, som det synes, komme tilpas, især paa Hovedrouten mellem Kjøbenhavn og Hadersleb, hvor Bognmænds-laugene og Gjestgiverierne i de sidste Aar have lidt betydeligt Afbræk i deres fornemste Næringsdrift, idet nemlig en stor Deel af de Reisende, som forhen gik over Belterne, til og fra Danmark, nu befordres ved det Dampskib, hvormed en nye Paqvætfart er aabnet mellem Kjøbenhavn og Kiel, hvoraf følger, at Kjørsklerne, saavel med Ageposten, som med Extraposterne, nu ere langt færre end forhen. Overalt vil der, hvis Bognmændenes Fordeel maatte befindes at blive for stor, være et godt Middel derimod ved Tæxtens Nedsættelse, hvilken Nedsættelse saaledes vilde komme alle Contribuenterne tilgode.

Naar saaledes, som mit inderligste Ønske er og vil blive, den i Forslag bragte Indretning med Frireiserne, efter modnere og grundigere Bedømmelse, blev sat i Udøvelse, da vilde det sikkert findes, at den Naturalpræstation, der i lang Tid hvilede som en tung Byrde paa enkelte, medens andre af Undersaatterne vare derfor næ-

sten forfaanede, og nogle ikke engang kjendte dens mindste Bægt, forvandledes til et meget taaleligt Paalæg. Og hvilken Deel af Undersaatterne var det, hvis Kaar ved denne Forandring vilde voroe særdeles formilbede? — Den samme talrige Stand, Agerdyrkerne, som udgjøre Landets Støtter, med et Ord: Bondestanden, der maae være gennemtrængt af Taknemmelighed mod de fremfarne Kongers store Velgjerninger mod denne Stand, hvorom de skjønneste Mindesmærker endnu erindre den, i Anordningerne om Borneffskabets Affkaffelse, Stavnsbaandets Løsning, Jordsælleskabets Ophævelse, Selveiensdoms Indførelse, Arveskætes Begunstigelse, Hoveariets Bestemmelse, Tiendens forandrede Ydelse, Almueffkolevæsenets Forbedring, med flere. Ja, kjære Bondestand! Mænd, Husfruer, Børn og Tyender! dersom jeg skalde tale offentlig til Eder, da ønskede jeg at sige: Fryder Eder over, at den samme gunstige Aand, som besjælede de høifsalige Forsædte paa Thronen for Eder og Eders Efterkommeres Vel gennem Aarhundreder, er, med usvækket Villie og Kraft, gaaet over paa vor nu regjerende fredsfulde Konge! — Herom have I allerede modtaget Beviser nok, at jeg ikke skal behøve at nævne dem. Men have nogle blandt Eder forsømt det, da iler med i Hjertet at yde ham den tilbørlige Tak derfor, og i Handlinger at vise, at I ret vide og føle Eders Lykke; at I ere rebebonne til, naar Heilighed

gives, at lægge for Dagen den fuldkomneste undersaatlige Hengivenhed og Troskab mod Kongehuset, Grefrygt for de udkaarne Mænd, der ere kaldte til at deeltage i Statsstyrelsen, og Agtelse for Øvrighederne, saavel som enhver anden af Statens værdige og tro Tjenere; at I endeligen ville og kunne indsee den velgjørende Hensigt med enhver offentlig Foranstaltning, maatte det end falde Eders Synsevner svært, og maatte der end udkræves et pligtmæssigt Dsfer fra Eders Side! — Held den Regjering, hvis liberale Grundsætninger strække sig til alle Undersaatte, som veed at sætte Priis paa den værdige Bondestand, og som søger at lette Byrderne, der synes for haardt at trykke den! — Held det Kongelige Rentekammer og det Kongelige Landhuusholdningselskab, som have bragt Spørgsmaalet om Friægternes Ophævelse paa Bane!

Efterstaaende er et Udtoq af Censorerne's Bemærkninger over denne Afhandling:

”Forsfatteren har grundigen og omstændeligen udviklet de mangfoldige Uleiligheder, som Friægtsystemet fører med sig. Derimod har han været mindre heldig i at opløse den Opgave, som, naar dette System (hvis store Usuldkommenheder forlængst ere indførte) forkastes, frem-

Kommer, nemlig paa hvad Maade og paa hvis Bekostning da det Offentlige skulde forskaffe dem, der reise i dets Tjeneste, den dem tilkommende Befordring. Isærdeleshed har Forfatteren, ved at anbefale Omkostningernes Ligning paa hele Staten uden Hensyn til Forskjellen mellem egentlige Konge- eller, om man vil, Statsreiser, og de saakaldte Amtsreiser, overseet den saare vigtige Omstændighed, at man kan gjøre Regning paa bedre Deconomie, naar de Udgifter, som beroer paa en local Auctoritets Beslutninger, alene komme det denne betroede District til Byrde, end naar den, ved sine Beslutninger, kan beskaffe hele Riget. Denne Betragtning indeholder den vigtigste Grund til at gjøre mange Anliggender til communale, der, fra andre Sider, baade billigt og med mindst Uleilighed, kunde gjøres til Gjenstande for hele Statens Forsorg; men hertil har Forfatteren heller ikke taget mindste Hensyn, i det han anfører til Fordeel for nogle deslige Gjenstandes communale Behandling, hvilket er aldeles utilfredsstillende. Naar han forkaster reglementerede aarlige Godtgjørelser til Embedsmænd istedetfor Befordring in natura, saa ere vel de derfor anførte Grunde, med Hensyn til adskillige Embedsmænd, afgjørende; men der turde dog være de Tilfælde, hvori man uden Skade for Forretningerne, og baade til Gavn for vedkommende Embedsmænd

og til Rettelse for Communerne, kunde vælge hiin Fremgangsmaade; saaledes vilde et Amts Procuratorer finde sig vel tjente med, istedetfor fri Befordringer i Justits- og benificerede Læger, at faae hver sit Quotum af den Sum, som disse fri Befordringer, efter en lempelig Ansættelse, hidtil havde kostet Amtet, og derved vilde ingen nødvendig Reise kunne forsømmes, men vel unødvendige undgaaes. Forfatteren mener, at man kunde tilstaae den Befordringsberettigede taxtmæssig Betaling istedetfor fri Befordring, dog at han skulde godtgjøre, at Reisen virkeligen var skeet. I visse Tilfælde vilde denne Begunstigelse rigtig nok kunne bidrage til at give nogle Embedsmænd, f. Ex. Distriktslægerne, en billig Forbedring i deres Kaar, men det maa befrægtes, at flere Misbrug derved vilde foranlediges end dem, som Ret til hin Befordring anlediger. Naar Forfatteren vil, at Kjøbstæderne blot i Forhold til deres Hartkorn skulde tage Deel i den almindelige Repartition af Friægts- og Bekostningerne, saa kan dette aldeles ikke bifalbes; thi for Kjøbstæderne i Almindelighed og især for de anseeligere af disse, ere deres Forder kun den ubehydeligste Indtægtskilde, saa at Hartkornet vilde blive en saare slet Maalestok for Kjøbstædernes Velstand og Evne til at deeltage i det Heles Byrde, hvad enten man betragter disse i Forhold til hinanden indbyrdes eller i Forhold

til Landet. Hertil har Forfatteren ikke taget mindste Hensyn, hvorimod han holder sig til en Bibetragtning. Endnu er der meget andet, som kan erindres mod Afhandlingen, s. Ex. at Forf. intet Hensyn har taget til, at de Districter, som, fordi de ligge nær ved Landeveien, meest besværes med Friægter, ogsaa af denne deres Beliggenhed have betydelige Fordele, som de øvrige Districter, med Undtagelse af dem, der have en fordeeltig Beliggenhed ved Søen, mangle, og at de, ved at præstere Befordring mod Betaling, end yderligere vilde advantageres; at han ei særskilt har omhandlet de Kjørster, som Veiarbeidet kræver, og i det Hele ikke tilstrækkeligen har affondret de forskjellige Slags Friægter, stundom endog i saa Henseende har antaget Urigtigheder.
